

САУД АРАБИЯСЫНЫҢ СИРИЯДАҒЫ МҮДДЕСІ**Томпышев Бауржан Кажымуратович**grusha_00@mail.ru

Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ Халықаралық қатынастар факультеті
Шығыстану кафедрасының 2 курс магистранты, Нұр-Сұлтан, Қазақстан
Ғылыми жетекші – Әлібекұлы А.

Сауд Арабиясы өзінің әскери қуаты мен экономикалық әлеуетіне байланысты Таяу Шығыста көшбасшы орынға ие: жыл сайын мемлекеттің әскери бюджеті ұлғаюда (2013 ж. \$67 млрд. бастап 2015 ж. \$80 млрд. дейін, бұл әлеуметтік қажеттіліктер мен денсаулық сақтау саласына жұмсалатын шығындардан екі есе көп [5]). Сауд Арабиясының ЖІӨ \$ 800 млрд. белгісіне жақындады. Сауд Арабиясы мұнай өндіру бойынша өңірлік көшбасшы, АҚШ-тың Таяу Шығыс одақтастары болып табылады, демек, араб әлеміндегі көшбасшы рөліне үміткер.

Тек өңірлік ғана емес, сонымен қатар бүкіл мұсылман әлемінің көшбасшысының рөлі үшін Сауд Арабиясынан әскери-техникалық және экономикалық саланың тиімділігіне жол беретін Иран да ұзақ күрес жүргізуде: Ислам Республикасының ІЖӨ \$ 425 млрд. тең. Иран ОПЕК-дағы екінші ірі мұнай өндірушісі болып табылады және табиғи газ қоры көлемінің жетекші орындарының бірін алады, алайда ЕО мен АҚШ санкциялары ұзақ уақыт бойы Иран экономикасының дамуын тежеді.

Екі елдің бәсекелестерінің саяси және идеологиялық күресі діни келіспеушіліктермен шиеленісуде. Екі мемлекеттің халқы ислам дінін ұстанады, бірақ Сауд Арабиясы халқының негізгі бөлігі-ваххабиттер, яғни оның қалыптасу кезеңінде болған ерте исламға қайта оралғаны үшін сөз сөйлейді. Уаххабизм суннит дінінің негізінде қалыптасты және шиизмге қарағанда, қасиетті және имамдарға табынуды жоққа шығарады. Екі конфессияның өкілдері бір-бірін ислам дінінен бас тарту деп санайды. Діни негіздегі кісі өлтіру мен қиянат жасау еретиктерді жазалауға ұмтылды. XVIII ғасырда, мысалы, сунниттер-ваххабиттер қасиетті шииттік Кербелу қаласын басып алып, онда жаппай кесу жасады. Бұл қылмыс әлі күнге дейін кешірілмеген және ұмытылған жоқ. Идеологиялық келіспеушіліктер аясында саяси күрес күшейе түсуде, шииттер де, ваххабит-сунниттер (жалпы сунниттер) халықаралық аренада өзінің идеологиялық мүдделерін қорғауға және аймақтық және халықаралық қатынастарда өз қарсыласының әсер ету деңгейін төмендетуге ұмтылады.

Сонымен, Сауд Арабиясының геосаяси міндеттерінің бірі өңірдегі өз ұстанымдарын сақтау және одан әрі нығайту болып табылады, өйткені тегран сондай-ақ өңірлік көшбасшылыққа үміткер, ал Таяу Шығыстағы өзінің ықпалын күшейтудің құралы Саудиттер үйі Иранның әлсіреуін көреді. Иран мен Сауд Арабиясы арасындағы саяси және идеологиялық келіспеушіліктер Таяу Шығысты Тегеран мен Эр – Рияд жақтастарының екі лагерьлеріне бөліп берді. Оның дәлелі – Йемендегі, Ирактағы және қазіргі уақытта Сириядағы оқиғалар. Соның негізінде конфессияаралық қақтығыс жатқан Ықпал үшін күрес жүріп жатыр. Иран аймақтағы шииттер билігіне келу идеясын алға жылжытады, Сауд Арабиясы сунниттердің мүдделерін қорғап қана бірдей етеді.

Қазіргі уақытта елдер арасындағы ең маңызды келіспеушілік Болашақ Сирия жобасы болып табылады. Ел басшылығы исламдағы шиит ағымына кіретін алавит нусайриттердің қолында шоғырланған. Өз кезегінде Сауд Арабиясы Сирияда монархияның мүдделеріне жауап беретін суннит режимін орнатуға және Сирия басшылығының саясатына ирандық ықпал етуді барынша азайтуға мүдделі [7].

Суннит-шииттік қарама – қайшылықтардан Басқа Сауд Арабиясының Сириядағы режимді ауыстыруға мүдделілігінің тағы бір себебі бар-бұл энергия тасымалдаушылардың транзиті мәселесі. Сирия энергоресурстарды Еуропаға тасымалдау үшін транзиттік аймақ

болып табылатыны белгілі. Катар мен Сауд Арабиясы Катардың Солтүстік Парс кен орнынан газ өткізетін газ құбырын салуды ұсынды, кейін Сауд Арабиясы, Иордания, Сирия және Түркия аумағы арқылы, нәтижесінде қазіргі Араб газ құбырына қосылатын болады. Сонымен қатар Иран үкіметі Сирия аумағы арқылы өтетін Оңтүстік Парс газ құбырын салу жобасын Сирия қарауына ұсынды. Сирия Иракпен бірге Иран жобасын таңдап, газ құбырының құрылысын бастады [1].

Сириядағы энергетикалық қақтығыс шеңберінде, атап айтқанда – Иран газ құбырының құрылысы, сондай-ақ сириялық мәселедегі Ресейдің ұстанымын атап өтуге болады. Иран мен Сирия-Таяу Шығыстағы Ресейдің маңызды одақтастары. Осы мемлекеттермен тығыз байланысты жоғалтқан жағдайда Ресей айтарлықтай дәрежеде аймақтағы өз ықпалынан айырылып қана қоймай, сонымен қатар қаржылық шығынға ұшырауы мүмкін. Демек, Башар Асадтың Ресей тарапынан қолдауы Ресейдің аймақтағы кво-өзінің мәртебесін сақтауға ұмтылуымен шартталған.

Стратегиялық әріптестіктен басқа, Ресей мемлекеті Сирия аумағы арқылы газ құбырларын салу мәселесінде де өз мүдделеріне ие. Мұнда Ресейдің негізгі қарсыласы-сұйытылған табиғи газдың ең ірі жеткізушісі болып табылатын Катар. Қазіргі уақытта Еуропада ресейлік газдың үлесі 30% – ды, Катар-5% - ды құрайды. Мұндай көрсеткіштерде Ресейдің алаңдауына себеп жоқ. Алайда, дегенмен, Катар жобасы бойынша Сирия арқылы газ құбырын салу іске асырылған жағдайда Еуропа нарығына газ жеткізудегі Дохи үлесі күрт артады, ол Еуропа үшін Ресейдегіден тиімді болады.

Екінші жағынан, тұтастай алғанда, Ресей Катармен бәсекелесуге де, Иранмен бәсекелесуге де мүдделі емес. Бірақ Иран жобасы бойынша газ құбырын салу мұнай және газ салаларындағы бірлескен ресейлік-ирандық әзірлемелердің едәуір санының болуын ескере отырып, Ресей үшін жаңа энергетикалық нарықты қалыптастыруға қатысуға мүмкіндік береді және жобада өз үлесін алуға мүмкіндік береді.

Иран жобасы бойынша газ құбыры құрылысының нұсқасы Сауд Арабиясын қанағаттандырмайтыны белгілі: біріншіден, монархия аймақтағы ірі энергетикалық жобаны іске асыру кезінде шетте қалады, бұл ретте экономикалық пайданы жоғалтады, екіншіден, Иранға қарсы санкцияларды жойғаннан кейін Иранның аймақтағы ұстанымдарын нығайту ғана емес, сонымен қатар Еуропа елдерімен және АҚШ-пен оның экономикалық және саяси байланыстары дами бастайд [9].

Сауд Арабиясы сириялық дағдарысты реттеуде өте үзілді-кесілді позицияға ие болды.

Біріншіден, ол елдегі Башар Асад режиміне қарсы әрекет ететін оппозицияға әскери және қаржылық қолдау көрсетеді ,соның ішінде, содырларды оқытуды және Иордания арқылы қару-жарақтың транзитін ұйымдастырады [2].

Екіншіден, Араб монархиясы Сирияның қазіргі Президентінің қақтығысты реттеу жөніндегі бейбіт келіссөздерге қатыспайды, сондай-ақ Башар Асад билікте қалуы мүмкін нұсқаларға келіспейді [7].

2011 жылы көрсетілімнің басынан бастап Сауд Арабиясы үкіметке қарсы сөз сөйлеуге қатысушылар ұсынған режимді ауыстыру талаптарын орындаудан бас тартқаны үшін Дамасканы айыптаған бірінші мемлекет болып шықты. Бұдан әрі Сауд басшылығы өз дипломаттарын қайтарып алды, өз өкілдіктерін жабды, сондай-ақ Сириядағы Араб Мемлекеттері Лигасының бақылаушылары құрамынан шықты [3]. Сондай-ақ, Саудиттердің үйі Тегеран мен ресми Дамасктің Сирия мәселесі бойынша бейбіт келіссөздерге қатысуына қарсы шыққанын ескере отырып, қазіргі уақытта Сауд Арабиясы мен Сирия арасында қандай да бір саяси байланыстар жоқ екенін, ал дипломатиялық қатынастар үзілгендігін атап өткен жөн. Сауд Арабиясы Б. Асад қақтығысты шешудің бір бөлігі бола алмайтынын және оппозицияның елді басқаруға ресми түрде қатысуға немесе күш қолдану арқылы Президент қызметінен не саяси трансформация арқылы кетуге тиіс екенін мәлімдейді.

Сауд Арабиясы мен Иранның өңірдегі мүдделерінің қақтығысы Сирия дағдарысын реттеу жолындағы проблемалар мен кедергілердің туындауының катализаторы болып

табылады. Сауд Арабиясының басшылығы АҚШ пен Еуропа елдерінің қолдауына ие болғанша Сирия мәселесінде ымыраға келе алмайды, ал Иран өз кезегінде Сирияның қазіргі басшылығымен стратегиялық әріптестікке негізделген дәстүрлі одақтастық қарым-қатынастармен байланысты Б. Асадтың мүддесін қорғауға ұмтылатын болады.

Сауд Арабиясы АҚШ-тың Сирия проблемасына араласуды жақтаушылар болып табылмайтындықтан, әскери қатысудан және оппозицияны ашық қолдаудан бас тартады, сондай-ақ Иранмен келіссөздерде ымыраға барады. Алайда, Ислам дінін ұстанушылар мен діндарлар арасындағы қарым-қатынасты нығайтып, Ислам дінін ұстанушылар арасындағы қарым-қатынасты күшейте түседі [8].

Сириядағы жанжал Сауд Арабиясы да, Иран да әсер ете алмайтын факторлармен де күрделене түседі.

Біріншіден, Сирия оппозициясы ұйымдастырылмағанын және ажырағандығын атап өткен жөн. Осындай ашуланушылық және жүйелілік болмауының, пікір мен іс-әрекеттердегі келісімділіктің себептерінің бірі осы үкіметке қарсы топтарды қолдайтын Катар мен Сауд Арабиясы арасындағы орын алып отырған қайшылықтарды атауға болады. Асад саяси аренадан кеткен жағдайда мұндай жағдай оппозиция ішіндегі билік үшін күрестің күшеюі ықтималдығын жоққа шығармайды, бұл монархиялар арасындағы ашық карама-қайшылыққа айналуы мүмкін.

Екіншіден, жағдай Ислам мемлекетінің (ИМ) Террористік қызметін халықаралық қауіпсіздікке қатер төндіріп, Сирия мен Иракқа басқа елдердің әскери араласуына әкеп соқты. Сауд Арабиясы мен Иран бірінші де, екінші де факторлар бақылай алмайды. Осылайша, Иран мен саудиялық тараптардың геосаяси көзқарастарының объектісі бола отырып, Сирияда Иран да, Сауд Арабиясы да ықпал ете алмайды, ал ішкі саяси дағдарысты реттеу ымырасыз және әлемнің жетекші елдерінің қатысуынсыз мүмкін болмайды.

Пайдаланған әдебиеттердің тізімі

1. Айдрус И. Будущее карты транспортных артерий Сирии. – Российский Совет по международным делам. – http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=3548#top-content
2. Сирия как поле столкновения Катара и Саудовской Аравии. – Военно-политическая аналитика. – <http://vpoanalytics.com/2013/10/18/siriya-kak-polestolknoveniya-katara-i-saudovskoj-aravii/>
3. Chronology: Saudi Arabia. – The Middle East Journal. – <https://www.questia.com/library/journal/1P32767583441/chronology-saudi-arabia>
4. Iran-Islamic-republic – The World Bank. – <http://data.worldbank.org/country/iran-islamic-republic>
5. Moshinsky B. Saudi Arabia spends 25% of its budget on its military — here is what it has for the money. – Business Insider UK. – <http://uk.businessinsider.com/saudi-arabiaspends-25-of-its-budget-on-its-military-2015-12>
6. Saudi Arabia. – The World Bank. – <http://data.worldbank.org/country/saudi-arabia>
7. Alkhalij ua alazma alsouriea و الازمة الخليج السورية <http://anntv.tv/new/showsubject.aspx?id=50487#.V1hH385OLIU>
8. Alalakat alsouria alsuadia العلاقات السورية السعودية http://araa.sa/index.php?view=article&id=213:2014-06-12-0841-52&Itemid=298&option=com_content